

Jon M. Tønnessen «Slik jeg opplevde det»

Utdrag fra hans dagbok fra 1940

TIRSDAG 28. MAI

Kl. 15.30 marsjerts vi ut fra Jakobsbakken, ikke særlig høye i hatten. Det var bare alvorlige ansikter å se blant befolkningen. De var glade da vi kom, for da følte de at de hadde en viss beskyttelse. Nu var de sikkert skuffet. Folk flest hadde ikke rede på hvordan situasjonen hadde utviklet seg i Saltdal og Finneid. Det måtte synes uforståelig at vi rømte bygden uten å ha vært i kamp. Det var også dårlig med informasjon til soldatene.

Under utmarsjen så vi de tyske flyverne som var tatt til fange ankomme eskortert av en norsk soldat. De så meget medtatt ut der de gikk støtt til hverandre. Fangene ble ført til skolehuset, og politifullmektigen i Sulitjelma ble kontaktet. Jeg hørte senere at to av dem ble innlagt på sykehuset med brukne ben. Den ene hadde fått koldbrann i en fot, så den måtte amputeres. Det hører også med til historien at oberløytnanten senere gikk over til Sverige.

Et stykke nede i veien sto to lastebiler og ventet. På grunn av sneløsningen kunne de ikke kjøre helt opp til Jakobsbakken. Halvparten av soldatene inntok lasteplanene og kjørte avsted til Charlotta ved Langvatnet. Vi andre skulle vente til bilene kom tilbake. Kapteinen, som hadde vært på farten hele tiden, kom bort til meg med et maskingevær og et bandolær med to fulladede magasiner og ga ordre om at kompanistaben skulle ta vare på dette. Våpnet hadde tilhørt vaktposten som hadde rømt til Sverige.

Endelig kom bilene og kjørte oss til samlingsplassen. Der var mange skuelystne, både voksne og barn. Som på Jakobsbakken var det også her en trykket stemning. Folk ristet på hodet da de hørte at vi skulle gå på ski over Blåmannsisen. De skjønnte nok hvilke strabaser og farer vi hadde foran oss. Mange gav oss kjeks, sjokolade og sigaretter.

Kapteinen's dristige plan var å føre oss over Blåmannsisen til Sørfold og slutte oss til bataljonen der. Den vei forsvarssjefen hadde antydde kunne vi ikke ta på grunn av den tyske fremrykning.

Så kom ordren til avmarsj. Vårt første mål var Ny Sulitjelma, hvor det var en grube, 590 meter over havet. Charlotta som vi startet fra lå på 141 meter. Det bar rett oppover fjellet etter en smal svingete vei. Det var tungt å gå med alt utstyret. Verst var det for ham som i tillegg sin egen pakning måtte bære maskingeværet som veide 11 kg. Vi i staben ordnet det slik at hver mann skulle bære geværet i ti minutter om gangen. Veien gikk i sikksakk, men vi fulgte en sti rett oppover bratte fjellet

Snart kom vi til snegrensen, men vi trasket videre til fots til Ny Sulitjelma. Her fikk vi komme inn i et av husene hvor vi kokte kaffe og spiste. Det kunne bli lenge til neste gang under tak. Noen av karene la seg pladask ned på gulvet og sovnet momentant.

Etter en telefonrunde skjønte kapteinen at meldingen om at tyskerne var kommet til Mo ikke medførte riktighet. Det var bare et av de mange rykter som var så karakteristisk på den tiden. Etter nøye overveielse fant kapteinen ut at det ikke var tilrådelig å endre den planlagte marsjruten.

En mann fra distriktet hadde tidligere erklært seg habil som kjentmann. Da vi forlot Ny Sulitjelma kl. 23.00, meldte han fra at han ved nærmere ettertanke ikke kunne påta seg ansvaret ved å lose avdelingen over Blåmannsisen. Han rådet kapteinen til å føre kompaniet over til Sverige ved å følge turistveien. Kapteinen beordret ham allikevel til oppgaven, men under

oppstigningen stakk han av mot svenskegrensen. Han forsøkte også å overtale et av lagene til å følge med, men det forhindret Haugen.

Været var det beste og natten lys som om dagen. Det var meget sne og litt kjølig. Vi fikk straks en voldsom stigning. På 1 km bar det oppover nesten 300 meter. På toppen ble det kommandert stopp. Kapteinen ville ikke fortsette uten kjentmann. Han sendte fenrik Haugen tilbake til Ny Sulitjelma for å rekvirere veiviser. Han kontaktet politifullmektig Arne Hugaas i Sulitjelma i telefonen. Det ble lovet at to mann skulle komme oppover. Haugen skulle vente på dem.

Det blåste en svak iskald vind fra nord. Svette som vi var, begynte vi snart å fryse. Stemningen ble noe amper, og det kom rivninger mellom kapteinen og et par av karene. Vi fortsatte videre for å finne et bedre egnet sted å vente. Stadig bar det oppover, men ikke så bratt som før. Da vi hadde gått et stykke, kom kapteinen borttil meg med maskingeværet og magasinene som kompanistaben hadde båret med seg. Han bad meg kaste det i en steinur, for det var for tungt å ta med videre da vi mangle den spesialmeis som var beregnet på våpenet. Deg syntes det var for galt i kaste et så fint våpen, så jeg bar det et stykke videre. I mine rekruttskoledager og under nøytralitetsvakten hadde jeg vært lagfører for et maskingeværlag. Deg hadde også tatt skyttermerket med dette våpenet og kjente det ut og inn, så jeg følte en viss forkjærlighet for det. Tilfeldighetens spill kom meg til hjelp. En enslig skiløper kom rennende nedover bakken i retning Ny Sulitjelma. Ikke vet jeg hvor han kom fra i dette ville og øde landskapet midt på natten. Jeg henvendte meg til ham og spurts om han hadde lyst på et maskingevær og noen skarpe skudd. Jeg forklarte ham hvorfor vi måtte kvitte oss av med det. «Ja takk» svarte han forbauset og overtok gevær og bandolær med magasinene. Han lovt å ta godt vare på våpenet og gjemme det i en av grubestollene.

ONSDAG 29. MAI.

Etter fortsatt stigning en times tid ble det kommandert : "Oppmarsj i lukekolonne - - - Holdt". Vi fikk beskjed om at her skulle vi vente på ny veiviser. Vi kunne innrette oss som vi ville, for vi måtte gjøre regning med å oppholde oss her noen timer.

Flyvakt ble utplassert, jeg bestemte meg for å forsøke å sove litt og fant en lun plass på en bar flekk mellom noen stener. Jeg iførte meg det lille jeg hadde av klær og viklet meg inn i en teltduk. Ullteppe var det ingen som hadde. Jeg gjorde et forsøk på å få sove, men en svak iskald sno ødela sjansene.

Hvor jeg savnet min gode og varme islender. Der jeg lå, fikk jeg plutselig teften av kaffe. Kunne det være mulig? Det fantes ikke en kvist til brensel, bare snedekt fjell med noen bare flekker. Jeg snuste litt til. Jo, så sannelig var det kaffelukt. Dette måtte jeg undersøke litt nærmere, og der bak en liten knaus satt to mann fra staben og kokte kaffe over et bitte lite bål. Til brensel brukte de tørt lyng som de hadde sanket sammen, et her og et der på de steder hvor sneen hadde gitt tapt for solen. Jeg fikk bli med på kjelen. Det tok lang tid å få kokt kaffen, men man venter aldri for lenge når man venter på noe godt. Vi dro frem brød og kjeks som vi hadde fått i Charlotta. Varmen vendte tilbake til kroppen, og vi satt riktig og koset oss i ca. 800 meters høyde langt ut i den lyse natten.

Plutselig hørte vi flyvakten rope : "FLY - FLY". Nu hørte vi også et fly nærme seg. Straks spredte vi oss i terrenget. De som hadde hvite forsvinningsdrakter på seg slengte seg ned på sneen, noen la seg under teltduken på berget, mens andre krøp inn mellom noen stener. Det gjaldt å finne gjemsel før flyet kom i sikt og så ligge rolig. Flyet fløy ganske lavt over oss, men heldigvis uten å observere oss.

To av soldatene som var syke fikk returnere til Sulitjelma. De fikk med seg hver sin skrivelse fra kapteinen for å ha noe å vise for seg.

Etter ca. 6 timers venting kom Haugen med to mann. Det var Johan Klungseth og Aksel Gullesen fra Sulitjelma..De fikk overta geværene etter de to som var sykemeldt. Ordre ble straks gitt til oppbrudd og oppstilling.

Et par mann ble sendt rundt i terrenget for å undersøke om det var en eller annen som lå og sov. Vi måtte være sikre på at vi fikk alle mann med. Vi startet så med losene i spissen etterfulgt av kapteinen. Løytnant Aase gikk sist og hadde som oppgave å samle opp eventuelle etterløpere. Avstanden mellom hver mann innen lagene var 3 meter, og mellom hvert lag ca. 20 meter. Sakk et mann etter, skulle hele laget allikevel holde sammen. Alle mann, unntatt 3 - 4, var iført hvite forsvinningsdrakter, riktignok temmelig skitne og medtatte, men de gjorde sin nytte. Solen skinte fra skyfri himmel og skiføret var godt. Solen hadde ikke fått ordentlig tak enda. Vi gikk i et mektig, vildt fjellterreng og kom til en naturens snebro over en elv som gikk stor og stri i vårløsningen. Broen så farlig ut, og sjanseløs ville han være som havnet i elven.

Losene gikk først forsiktig over. Jeg fikk til oppgave å stå igjen og se til at bare en mann av gangen gikk over. Alt gikk heldigvis bra. Nu begynte skiføret å bli dårlig. Mest slitsomt ble det for de som gikk sist, for sporet ble vått og oppgått. Nu hadde vi bare en lang meget bratt motbakke igjen, så skulle vi ligge i ro for dagen. Oppover bar det i sikksakk. Rekken ble lenger og lenger. Mange måtte ta seg en pust i bakken av og til, og solen bakte ubønnhørlig i ryggen på oss så svetten rant. Ikke trodde jeg det var mulig å svette som vi gjorde, Midt på dagen var vi oppe, temmelig utkjørte. Vi fikk beskjed om at her kunne vi hvile og sove til kl. 18.00. Dyvåt av svette som jeg var, var det deilig å få av seg klærne. I det fine, varme været tok flere av oss et reall snebad. Etter å ha tatt på meg tørt undertøy, følte jeg meg som et nytt menneske. Jeg vred den verste svetten av det våte tøyet og la det utover berget til tork. Kjøttkakeboksen ble åpnet og jeg spiste noen brødskiver til. Så fant jeg meg en plass på berget, la teltduken over hele meg og sovnet momentant. Den grå teltduken smeltet godt sammen med fjellet og var en god kamuflasje.

Kl. 17.30 ble vi vekket. Tøyet mitt var nu helt tørt. Et par av karene hadde vært uforsiktige og sovnet i solsteken uten å dekke til ansiktet. De så ut som kokte hummere da de våknet. Etter å ha satt til livs et par smørbrød, gjorde vi oss klare til avmarsj. Så kom kommandoen : "Oppstilling i lukekolonne!". Kapteinen spurte alle lagførere om alt var i orden og fikk som svar : "Staben alt i orden." "Første lag alt i orden." "Andre lag alt i orden." o. s. v. "I en rekke avmarsj fra venstre. Samme avstand som før!" kom det fra kapteinen, og vi startet med godt mot. Denne gang gikk vi i omvendt rekkefølge. Losene og kapteinen gikk først. Solen varmet fremdeles, så skiføret var dårlig, og tempoet moderat.